

VÄHEMMISTÖPOLIITTINEN OHJELMA

SISÄLLYS

JOHDANTO

2 TARKOITUS JA TAVOITTEET

NYKYISEN TILANTEEN KUVAUS –

VÄESTÖLLINEN JA KIELELLINEN KARTOITUS

4 OHJELMA-ALUEET

4.1 ESIKOULU JA KOULU

4.1.1 Ongelmien erittelyä

4.1.2 Tavoitteet

4.1.3 Toimet

4.2 KULTTUURI JA VAPAA-AIKA

4.2.1 Ongelmien erittelyä

4.2.2 Tavoitteet

4.2.3 Toimet

4.3 VANHUS- JA VAMMAISHUOLTO

4.3.1 Ongelmien erittelyä

4.3.2 Tavoitteet

4.3.3 Toimet

4.4 SOSIAALIPALVELUT - YKSILÖ JA PERHEHUOLTO

4.4.1 Ongelmien erittelyä

4.4.2 Tavoitteet

4.4.3 Toimet

4.5 MUUTA

4.5.1 Tavoitteet

4.5.2 Toimet

4.6 MUUT HALLINTOVIRANOMAISET

4.6.1 Tavoitteet

4.6.2 Toimet

4.7 RESURSSIT

LIITE: TOIMET, NIIDEN TOTEUTUS JA SEURANTA

JOHDANTO

Ruotsin valtiopäivät päätti joulukuussa 1999 kansallisesta vähemmistöpolitiikasta. Päätöksen kautta saamelaiset, ruotsinsuomalaiset, tornionlaaksolaiset, romanit ja juutalaiset tunnustettiin kansallisiksi vähemmistöiksi ja saamenkieli, suomenkieli, meänkieli, romani chib ja jiddis saivat vähemmistökielen aseman. Näistä saame, suomi ja meänkieli ovat historiallisia ja alueellisia kieliä, mikä hallituksen mukaan merkitsee, että näiden kielten osalta vaaditaan pidemmälle meneviä toimia.

Vähemmistökielilait astuivat voimaan 1 huhtikuuta 2000. Lait ovat ensimmäinen askel kohti yhtenäistä vähemmistöpolitiikkaa Ruotsissa. Lait ovat seurausta siitä, että Ruotsi ratifioi Euroopan Neuvoston puitesopimuksen kansallisista vähemmistöistä ja vähemmistösopimuksen. Lait tarkoittavat, että Ruotsin vähemmistöt tunnustetaan ja että niiden kielet eri toimien kautta pidetään elävinä. Yksityisille henkilöille annettiin oikeus käyttää saamea, suomea ja meänkieltä hallintoviranomaisissa ja tuomioistuimissa niillä maantieteellisillä alueilla, missä kieltä on perinteisesti käytetty ja missä niitä edelleen käytetään riittävässä määrin. Oikeus on voimassa valtion hallintoviranomaisissa, maakäräjien ja kuntien hallintoviranomaisissa sekä käräjä- ja lääninoikeudessa ja tietyissä erikoistuomioistuimissa.

Suomen ja meänkielen osalta hallintoalueet joissa kielilaki on voimassa ovat Jällivaaran, Kiirunan,

Pajalan, Övertorneån ja Haaparannan kunnat.

Haaparannan kunnanhallituksen työvaliokunta päätti 22 toukokuuta 2000 antaa kunnanjohtokonttorille toimeksiannon valmistella ehdotus Haaparannan kunnan vähemmistöpoliittiseksi ohjelmaksi tai toimintasuunnitelmaksi. Toukokuun 5 päivä 2003 valiokunta päätti että ohjelman valmistelun työryhmään kutsutaan edustajat Suomalaisesta seurasta, Ruotsin Torniolaaksolaisten valtakunnanliitosta, Suomalaisen seuran eläkeläisjaostosta, Ruotsinsuomalaisista eläkeläisistä ja vähemmistövaltuuskunnasta. Työryhmän vetäjinä ovat toimineet kunnanjohtokonttorin virkamiehet. Kunnanvaltuuston ryhmänjohtajat ovat muodostaneet johtoryhmän. Muita kunnan virkamiehiä on kuultu työryhmässä asiantuntijoina tarpeen mukaan.

Vaikka tässä ohjelmassa on lähdetty ongelmakeskeisestä lähestymistavasta, ja tekstissä esiintyy useasti sana ongelma, on työryhmän toivomuksena että kieliä ylipäätensä ei nähtäisi ongelmana vaan päinvastoin yhtenä kuntamme voimavaroista ja rikkauksista. Kieli ei useimmiten ole ongelma, vaan ongelmaksi se vasta muodostuu jos siitä halutaan aikaansaada ongelma. Itse ongelma saattaa piillä jossain aivan muualla. Jos ”ongelmia” kuitenkin esiintyy, ovat ne meidän yhteisiä ongelmia joihin myös löytyy yhteiset ratkaisut.

Monikielisytemme ja –kulttuurisuutemme on positiivinen ja kaikkia Haaparannan kunnassa asuvia enemmänkin yhdistävä kuin erottava tekijä, esimerkiksi identiteetin kannalta verrattaessa muihin alueisiin. Tästä on syytä olla ylpeä. Kuntamme voi olla esimerkkinä siitä kuinka kielipolitiikka hoidetaan hyvin ja kuntamme edustajien tulee eri yhteyksissä toimia eräänlaisena suurlähettiläinä myös (vähemmistö-)kieliasioissa.

Käsillä oleva dokumentti on suomenkielinen versio ohjelmasta. Mikäli eroavaisuuksia/kaksiselitteisyyksiä ilmenee, on voimassa ruotsinkielinen versio ”Minoritetropolitiskt program”.

TARKOITUS JA TAVOITTEET

Vähemmistökielilakien tarkoituksena on Ruotsin hallituksen esityksen mukaan vahvistaa ja tukea kansallisia vähemmistöjä ja heidän kieltään. Hallitus katsoo, että meidän demokraattisen yhteiskunnan kannalta on erittäin tärkeää, että periaatteet ei-syrjinnästä ja vaikutusmahdollisuuksista saavat täyden vaikutusvoiman koskien kansallisia vähemmistöjä. Tarvitaan myös toimia, joilla suojataan kansallisten vähemmistöjen kieltä ja kulttuuria, jotka ovat osa meidän kulttuuriperintöä. Lisäksi hallitus haluaa huomioida sen merkityksen, mikä kansallisten vähemmistöjen vahvalla asemalla on kansainvälisessä kanssakäymisessä ja yhteistyössä.

Haaparannan kunta on budjetti- ja strategiasuunnitelmansa toimintasuunnitelmassa vuosille 2004-2006 maininnut muun muassa seuraavaa: ”Kunnalla on perinne toimia ja vaikuttaa monikulttuurisessa ympäristössä, joka on saanut vaikutteita Tornionlaaksolaisestä, ruotsalaisesta ja suomalaista kulttuurista. Tämä on perinne, jota voidaan hyödyntää kunnan kehittämisessä. Monikielisyys on suuri voimavara rajat ylittävässä yhteistyössä naapurikuntien kanssa niin ruotsin kuin suomenkin puolella”.

Käsillä olevan Vähemmistöpoliittisen ohjelman tarkoituksena on nykyisen tilanteen kartoittamisen ja ongelmien erittelyn kautta nostaa esiin niitä alueita, joissa ruotsinsuomalaisten ja meänkielen vähemmistöt katsovat kehitystä tarvittavan Haaparannan kunnassa. Ohjelmassa esitetään konkreettisia toimia, joilla vähemmistöjen asemaa voidaan parantaa.

Ohjelman yleisenä tavoitteena on, että se luo pohjan sille miten vähemmistöjen asemaa kunnassa kehitetään, jotta laissa turvatut oikeudet ja tavoitteet sekä sen lisäksi kunnan omat päämäärät toteutuvat sekä vahvistavat vähemmistöjen asemaa. Eri ohjelma-alueet ja niiden sisällöt on esitelty kappaleessa 4.

Kukin lautakunta vastaa, että sille kuuluvat ohjelmassa päätetyt toimet toteutetaan ja että ne kirjataan kunkin hallintoalan toimintasuunnitelmaan. Toimet, niiden toteutus ja seuranta on koottu liitteeseen 1. Kunnanvaltuusto tarkistaa ohjelman valtuustokausittain ja tekee tarpeelliset

muutokset/lisäykset. Ensimmäinen tarkastusajankohta on syksyllä 2007.

NYKYISEN TILANTEEN KUVAUS - VÄESTÖLLINEN JA KIELELLINEN KARTOITUS

Haaparannassa asuu 10 334 henkilöä (2002-12-31). Näistä 2920 on suomen kansalaisia (28% väestöstä).

Tilasto 1: Suomen kansalaiset ikäryhmittäin, 2002-12-31. Lähde SCB.

Kansalaisuus Summa Ikä	0-19	20-34	35-49	50-64	65-	
FIN	2920	680	476	715	704	345
% Väestöstä	28%	28%	32%	34%	31%	17%

Tarkkoja tilastoituja tietoja henkilöistä, jotka osaavat suomea/meänkieltä ei ole käytettävissä. Tilastoista voidaan kuitenkin lukea, että enemmistöllä väestöstä on suomalainen tausta tai siteitä suomeen. Haaparannan väestöstä Suomessa syntyneitä on 3915 henkilöä ja Ruotsissa syntyneitä joilla vähintään toinen vanhemmista on syntynyt suomessa 2864 henkilöä (yhteensä 6779 henkilöä, 66% väestöstä). Jos oletetaan, että nämä henkilöt osaavat joko suomea tai meänkieltä niin suuri osa Haaparannan väestöstä osaavat vähemmistökieliä..

Tilasto 2: Suomessa syntyneet sekä Ruotsissa syntyneet, joilla vähintään toinen vanhemmista syntynyt Suomessa ikäryhmittäin, 2002-12-31. Lähde SCB.

Synnyinmaa Summa Ikä	0-19	20-34	35-49	50-64	65-		
FIN	3915	185	404	1086	1304	936	
SWE, 1 vanh. synt Suomessa	2864	1366	695	427	324	52	
Summa	6779	1551	1099	1513	1628	988	%
Väestöstä	66%	65%	73%	72%	71%	49%	

Näiden lisäksi on olemassa henkilöitä, joilla täysin ruotsalainen tausta, mutta jotka osaavat meänkieltä/suomea.

4 OHJELMA-ALUEET

4.1 ESIKOULU JA KOULU

Lapsen kielenkehityksen samoin kuin myöhemmän kielikompetenssin ja identiteetin pohja luodaan esikouluikässä. Vähemmistökielilain 8 § todetaan, että kun hallintoalueen kunta tarjoaa paikkaa esikoulutoiminnassa koululain (1985:1100) 2 a luvun 1. ja 7. §:n mukaan, kunnan tulee huoltajan pyynnöstä antaa lapselle mahdollisuus saada paikka sellaisessa esikoulutoiminnassa, joka tapahtuu kokonaan tai osittain suomeksi tai meänkielillä.

4.1.1 Ongelmien erittelyä

Suomen ja meänkielen aseman turvaamisen ja kehityksen kannalta ratkaisevassa asemassa ovat luonnollisesti lapset ja nuoret. Heille tulee turvata todelliset mahdollisuudet kaksikielisyyteen, oman äidinkielen hallitsemiseen ja myös laajemmin kulttuurin, uskonnon ja historian tuntemiseen.

Kunnan tehtävänä on säilyttää ja kehittää suomen ja meänkielen asemaa. Kunnallinen esikoulu ja koulu on luonnollinen paikka, jossa tämän tulee tapahtua. Sanomattakin on selvää, että kunta ei voi eikä sen tulekaan työskennellä yksin tässä asiassa. Lapsen kielen kehityksen kannalta ensimmäinen ja tärkein lähde/viiteryhmä on koti ja vanhemmat. Tämän vuoksi on ensisijaisen tärkeää että vuorovaikutus ja yhteistyö vanhempien ja esikoulun sekä koulun välillä toimii.

Kaiken edellytyksenä on, että vanhemmat ovat tietoisia ja informoituja niistä seikoista, jotka voivat vaikuttaa heidän päätöksiinsä lapsen kielivalinnasta. Tämä käsittää esim. viimeisimpien tutkimustuloksien saatavuutta siitä, mitä hyötyjä ja haittoja lapsen oppimiseen ja kielelliseen kehitykseen eri valinnoista voi seurata. Vanhemmille on myös tiedotettava mahdollisuuksista, joita

Haaparannan kunnalla on tarjota koskien opetusta omalla äidinkielellä. Nykyisin on jo olemassa sopimus Tornion kaupungin kanssa, jossa vanhemmat niin halutessaan voivat saada lapselle paikan suomenkieliseen päivähoitoon/esikouluun Torniossa. Sopimus on molemmanpuoleinen, eli torniolaiset voiva saada paikan Haaparannasta. Vanhemmille on esitettävä esimerkkejä siitä, miten opetus käytännössä tapahtuu ynnä muusta mikä voi olla valintojen perusteena, jotta vanhemmat voivat tehdä mahdollisimman tietoisia valintoja. Tässä koulu on luonnollinen toimija ja tietoa voidaan antaa esimerkiksi säännöllisissä kontakteissa vanhempiin.

Koulun henkilökunnan osa on erittäin tärkeä. Heille on taattava mahdollisuudet ja edellytykset työskennellä kaksi- tai monikielisten lasten kanssa. Hyvän opetuksen aikaansaamiseksi vähemmistökielillä ja vähemmistökielissä tulee opettajia jatkokouluttaa jatkuvasti. Lisäksi opettajille tulee järjestää mahdollisuuksia saada virikkeitä, vihjeitä ja ideoita sekä kirjallisuutta ja muuta materiaalia kunnan toimesta. Tämä voi tapahtua esim. vuosittaisilla keskustelupäivillä (studiedagar).

Pohdinnan arvoinen seikka on, mihin tavoitteeseen pyritään lasten kielellisten valmiuksien suhteen. Tuleeko tavoitteena olla ns. toiminnallinen monikielisyys vai syvempi todellinen/aktiivinen monikielisyys. Toiminnallinen monikielisyys viittaa tässä siihen, että kielellä tulee välttävästi toimeen ja ymmärtää sitä kohtuullisesti. Aktiivinen monikielisyys taas tarkoittaa kielen syvempää ymmärtämystä ja valmiuksia, missä kieli hallitaan perusteellisemmin, esim. kieliopin ja kielen eri vivahteiden suhteen, joka edellyttää laajemmin kulttuurin ja taustojen tuntemista. Luonnollisesti on tärkeää, ettei Ruotsinkieltä sivuteta, vaan että lapset/nuoret hallitsevat molemmat kielet.

Monikielisyys tulee myös ensisijaisesti nähdä vahvuutena eikä ongelmana. Ruotsin ja suomen kielen aktiivinen hallitseminen luo esim. paremmat mahdollisuudet ja tarjonnan jatko-opintojen suhteen, jolloin on paremmat edellytykset pyrkiä oppilaitoksiin sekä Ruotsissa että Suomessa peruskoulun ja lukion jälkeen, jolloin myöskään paikkakunnalta muutto ei välttämättä muodostu pakolliseksi. Sama koskee myös työmarkkinoita jotka ovat yhä kansainvälisempiä. Tämä tulee asettamaan suurempia vaatimuksia työntekijöiden (kaikilla tasoilla) kielellisten valmiuksien suhteen. Ruotsin ja suomen kielten hallitseminen ei ole meriitti pelkästään alueellamme, vaan useampien suomalaisten ja ruotsalaisten yhtiöiden fuusiot antavat olettaa, että myös muualla näiden kielten hallitseminen voi olla meriitti. Henkilölle, joka hallitsee sekä ruotsin että suomen kielen avautuvat kahdet työmarkkinat. Voidaan ehkä lisäksi olettaa, että kahden tai useamman kielen oppiminen ja hallitseminen myös luo parempia edellytyksiä oppia ja omaksua muita kieliä. Tähän liittyen on mainitsemisenarvoinen seikka, että monikielisyys voidaan Haaparannassa nähdä resurssina myös ”käänteisesti”; että myös ruotsinkielisille lapsille tulee antaa mahdollisuus tutustua suomen- ja meänkielen ja kulttuuriin sekä mahdollisuus näiden kielten oppimiseen.

Alueemme monikielisyys voidaan myös nostaa esiin eri yhteyksissä. Yhtenä mielenkiintoisena seikkana voitaisiin ajatella, että alueemme voisi toimia kohteena kieli- ja/tai kulttuuritutkijoille. Alueemme tarjoaa kielellisille tutkimushankkeille kohderyhmän jo luonnostaan, sitä ei tarvitse konstruoida, joka on kiitollinen lähtökohta tutkijoille. Kunta voisi eri tavoilla houkuttaa esim. väitöskirjaa valmistelevia tutkijoita paikkakunnalle tekemään tutkimusta, josta myös kunta ja kansalaiset hyötyisivät. Högskoleförbundet Östra Norrbotten (Forskarstation Östra Norrbotten) voisi olla yksi mahdollinen toimija tässä suhteessa.

4.1.2 Tavoitteet

Lapsi- ja nuorisolautakunta on asettanut omaksi toimintatavoitteekseen, että ”Monikielisyyttä pitää stimuloida kautta koko koulujärjestelmän, alkaen esikoulusta” (Budget- och strategiplan 2004-2006).

Pitkällä aikavälillä:

Esikoulussa, pakollisissa koulumuodoissa ja vapaaehtoisissa koulumuodoissa tulee tehdä aktiivista työtä, jotta vähemmistökielisille oppilaille annetaan mahdollisuus tulla kaksikieliseksi
Muille oppilaille tulee tarjota mahdollisuus opiskella yhtä vähemmistökieltä oppilaan valinnan rajoissa

Lyhyellä aikavälillä:

Esikoulussa, pakollisissa koulumuodoissa ja vapaaehtoisissa koulumuodoissa järjestetään opetusta oppilaan äidinkielellä dokumentin ”Vägen till tvåspråkighet för de finskspråkiga eleverna” mukaisesti

4.1.3 Toimet

Kunnan on:

harjoitettava aktiivista informaatiota vähemmistökielille vanhemmille hyödytä kaksikielisten lasten osallistumisesta opetukseen äidinkielellä ja äidinkielessä, joko kaksikielisessä toiminnassa tai ruotsalaisessa luokassa jossa opetusta ruotsinkielellä toisena kielenä ja äidinkielen opetukseen järjestettävä vanhemmille vuosittain tiedotustilaisuus, jossa kerrotaan Haaparannan koulujärjestelmästä, mahdollisuudesta opetukseen omalla äidinkielellään, taustatietoa ruotsinsuomalaisesta ja tornionlaaksolaisesta kulttuurista, vähemmistökieliläistä j n e sekä säännöllisissä yhteyksissä vanhempiin ilmoittaa ja tiedottaa viimeisimmistä faktoista ja tutkimustuloksista

järjestettävä opettajille jatkokoulutusta suomen- ja meänkielessä, sekä ruotsinsuomalaisesta että tornionlaaksolaisesta kulttuurista

esikoulussa ja koulussa järjestettävä teemaviikkoja monikielisyydestä, ruotsinsuomalaisesta ja tornionlaaksolaisesta kulttuureista

tuettava, kannustettava ja kehitettävä sitä yhteistyötä joka on meneillään provinssin koulujen kesken sekä vaikutettava siihen, että opettajat ja oppilaat tapaavat ja että opettaja- ja oppilasvaihtoja tapahtuu

4.2 KULTTUURI JA VAPAA-AIKA

4.2.1 Ongelmien erittelyä

Kulttuuri voidaan määrittää tietyn väestöryhmän henkisten ja aineellisten saavutusten kokonaisuudeksi ja kulttuurin eri osa-alueiksi voi määrittää ainakin kirjallisuuden, teatterin, tanssin, kuvataiteen, musiikin ja viestinnän/median. Kulttuurin piiriin kuuluvat myös hengellinen ja liikunnallinen kulttuuri. On tärkeää, että vähemmistökieliset tuntevat kirkon ja oman seurakuntansa omaksi hengelliseksi kodikseen ja ettei kieli ole esteenä liikuntaharrastuksille.

Kieli on minkä tahansa väestöryhmän kulttuurin ydin, sitä kantava tekijä. Vähemmistökielten säilyttäminen ja käyttökelpoisena pitäminen on sen vuoksi ensisijaisen tärkeää. Meänkieli ja sen säilyttäminen kuuluu myös kulttuurimuiston huoltoon. Vähemmistökielistä kirjallisuutta ja kirjoittamista tulee tukea alueellamme sekä turvata uuden vähemmistökielisten kirjojen saatavuus kirjastoissa. Kirjastojen tulisi myös varautua vähemmistökielisten eläkeläisten ryhmän kasvamiseen ja näille tarkoitettujen palvelujen laajentamiseen. Esimerkiksi suomenkielisiä internetkäyttökursseja tulisi järjestää sekä kasetti- ja äänikirjojen, videonauhujen/DVD-levyjen saatavuus varmistaa. Lastenkirjallisuuden saatavuutta ei myöskään saa unohtaa.

Haaparannan väestöstä suuri osa kuuluu vähemmistökielisten ryhmään. Vähemmistökielillä järjestettyä kulttuuritarjontaa on huomattavan vähän suhteessa väestöpohjaan. Tämä voi olla selitettävissä sillä, että suomenkielistä kulttuuria on saatavilla lähialueella suomen puolella, joka hillitsee kysyntää eri tavalla kuin esimerkiksi Etelä-ruotsissa. Kuntamme sijaitsee erikoisesti useamman kulttuurin kohtauspisteessä, joka luo omat erityispiirteet ja mahdollisuudet kulttuurin kehitykselle ja tarjonnalle. Haaparannan järjestöt esimerkiksi osallistuvat aktiivisesti Tornion järjestämille teatterimatkoille. Yhteistyö ja -toiminta Tornion kaupungin kanssa on tälläkin alalla yksi mahdollisuus, jota voi edistää ja kehittää. Päälinjana on, että kulttuuritarjonta suomenkieliselle vähemmistölle voidaan järjestää yhteistyössä Tornion kanssa. Kunnan tulee priorisoida tuki vähemmistöjen omalle luomiselle.

Haaparannan erityispiirteet huomioon ottaen tarvitaan myöskin paljon resursseja, jotta vähemmistökielistä kulttuuritoimintaa voitaisiin tukea riittävässä määrin sen elinvoimaisena pitämisessä ja kehittämisessä. Kunnan tulee selvittää mahdollisuudet saada tukea esim. valtion kulttuurineuvostolta.

Kulttuuritoiminnan tulee olla kaikkien tasapuolisesti saatavilla. Tärkeää on, että kunta turvaa vähemmistökielisten vaikutusmahdollisuudet kulttuuritoimintaa suunniteltaessa. Kun kunta jakaa avustuksia järjestöille ja tapahtumille tulee vähemmistöjen tarpeet huomioida.

Opintoliitot ovat tärkeässä roolissa tässä työssä ja niille tulee taata tuki jatkossakin. Tärkeää on myös yhteistyö Suomenruotsalaisen kansankorkeakoulun kanssa.

4.2.2 Tavoitteet

Vähemmistöille tulee taata mahdollisuudet laadullisesti hyvään kulttuuritarjontaan ja mahdollisuus luomiseen omalla kielellä

4.2.3 Toimet

Kunnan on:

annettava vähemmistökielisten järjestöille asema neuvoo-antavana elimenä kulttuuritoimintaa suunniteltaessa

varoja järjestöille ja tapahtumille jaettaessa huomioitava vähemmistökielisten tarpeet

selvitettävä mahdollisuudet hakea erityistukea valtion kulttuurineuvostolta

kansainvälisellä yhteistyöllä vahvistettava vähemmistöjen asemaa

aktiivisesti edistettävä kaksikielisiä kulttuuriaktiiviteetteja

tehdä Haaparannasta ruotsalais-suomalaisen museoyhteistyön keskus ja paikka tulevalle vähemmistömuseolle

4.3 VANHUS- JA VAMMAISHUOLTO

Vanukset ovat usein kielen ja kulttuurin sekä perinteiden vaalijoita. On tärkeää, että suomea ja meänkieltä puhuvat vanukset voivat jatkaa kielensä käyttämistä. Tämä on tärkeää myös siksi, että viimeksi opitun kielen taito saattaa kadota iän myötä, mutta äidinkielen taito säilyy. Lain 9 § toteaa, että hallintoalueen kunnan tulee tarjota tätä pyytävälle mahdollisuus saada vanhustenhuollossa tarjottava palvelu ja huolenpito kokonaan tai osittain sellaiselta henkilökunnalta, joka hallitsee suomen ja vastaavasti meänkielen.

Ikääntyvien ihmisten on saatava elää aktiivista elämää, myös kielellisessä mielessä, heillä on oltava vaikutusvaltaa yhteiskunnassa ja omassa arkielämässään, heidän on voitava vanheta turvallisissa oloissa ja elää riippumatonta elämää, sekä saada oikeus hyvään omankieliseen hoitoon ja huolenpitoon. Vammaisten on saatava yhdenvertaiset mahdollisuudet ja elinolot muun väestön kanssa.

4.3.1 Ongelmien erittelyä

Vanhusten ja vammaisten hyvinvointiin vaikuttavat hyvin vahvasti ympäristölliset seikat.

Eristäytyminen voi tapahtua monella eri tasolla, joista kielellinen eristäytyminen voi olla yksi tekijä.

Jos jokapäiväinen ympäristö ei ymmärrä henkilöä ja tämän toiveita on vaarana kielellinen eristäytyminen, joka puolestaan saattaa johtaa täydelliseen eristäytymiseen.

Omaishoidon kannalta huomionarvoisena ongelmana saattaa nykyisin olla se, että lapset/lapsenlapset ovat kadottaneet kosketuksen ja taidon vanhempiensa/isovanhempiensa kieleen, jolloin kommunikaatio ei ehkä ole sellaista joka turvaisi vanhusten tarpeen saada ilmaista asiansa ja tulla täysin ymmärretyksi omalla kielellä. Sama kielellinen ongelma voi esiintyä myös eri palveluiden yhteydessä, joissa kielelliset vivahteet voivat merkitä todella paljon, yhtenä esimerkkinä psykiatrinen hoito. Tämän vuoksi on kiinnitettävä huomioita siihen, että vähemmistökieliä hyvin osaava henkilökunta on palveluissa saatavilla ja että kommunikaatio tapahtuu täysin vanhuksen/vammaisen omalla kielellä ilman tulkia.

Omakielisen kulttuuriympäristön merkityksen on todettu kasvavan iän myötä. Kulttuuri ja sen kokeminen on vahvasti tunnesidonnaista, johon vaikuttavat oma (kansallinen) tausta ja elämäkokemukset. Eri kulttuurielämysten kokeminen ei ole samalla tapaa syvällistä ja vahvaa, jos se

ei ole puhtaasti omakielistä. On myös esimerkiksi vaikeaa tai jopa mahdotonta täysin kääntää vieraalla kielellä esitettyä ohjelmaa; jotain olennaista ja välitöntä katoaa elämyksestä. Samoin on häiritsevää, jos ohjelmat/esitykset ovat kaksikielisiä, se vaan sekoittaa ja tekee esityksen ymmärtämisen vaikeammaksi. Täten on pyrittävä järjestämään iäkkäille ja vammaisille puhtaasti omakielistä kulttuuritarjontaa. Tässä suhteessa tulee selvittää, mahdollisuudet yhteistyöhön Tornion kaupungin kanssa. Kielellisten vähemmistöjen on saatava edustajat eri kulttuuritapahtumien suunnitteluun, myös niihin joissa kohteena ovat vanhukset ja vammaiset.

Ongelmia voi esiintyä eri instituutiossa esimerkiksi radion kuuntelussa ja TV:n katselussa; milloin mitään kanavaa katsotaan/kuunnellaan. Mahdollisuus omakieliseen TV:n ja radion käyttöön on turvattava. Palvelun tarvetta esiintyy myös ihan käytännön tekemisen tasolla, kuten esimerkiksi joulu- tai onnittelukorttien kirjoittamisessa, koska oma fyysinen ja kielellinen kyky siihen on voinut heiketä iän tai vamman myötä.

Jotta palvelua voidaan suunnitella ja toteuttaa tarkoituksenmukaisesti, tulee ensisijaisesti selvittää haluavatko vähemmistökieliset palvelua omalla kielellään. Erityisesti tulee yksinelävät yksikieliset henkilöt kartoittaa ja selvittää palvelutarve. Yhtenä yksinelävien elämänlaatua parantavana seikkana voisi ajatella, että heille järjestettäisiin yhdyshenkilö, eräänlaisen ”ystäväpalvelun” tai vastaavan kautta. Henkilön ei tarvitsisi olla kunnan virkamies, vaan toimivat vammais-/eläkeläisjärjestöt voisivat rekrytoida jäsenistöstään aktiivisia ja halukkaita henkilöitä. Monen muunkin elämänlaatua ja sosiaalista kanssakäymistä parantaisi varmasti, jos olisi olemassa omakielisiä päiväkeskuksia, joihin kuljetukset olisi järjestetty ja joiden toimintaa kunta voisi tukea esimerkiksi subventoimalla ruokatarjoilua.

Tärkeässä asemassa on tietenkin myös tiedottaminen ja sen onnistuminen. Kunnan tulee yhdessä vähemmistöjärjestöjen kanssa järjestää tiedotustilaisuuksia vanhusten/vammaisten olemassa olevista oikeuksista, tulevista suunnitelmista, voimassaolevista maksuista ja niiden muutoksista. Informaatiota voidaan antaa monella eri tapaa. Yhteistyö kunnassa olevien järjestöjen kanssa on tässä suhteessa erittäin tärkeää. Informaatiotilaisuudet, joita järjestetään tulee olla yhteisiä kaikkien järjestöjen kanssa. Tämä vaatii myös omatoimisuutta ja yhteistyötä järjestöiltä esimerkiksi puheenjohtajien tapaamisien merkeissä ja suhteessa kuntaan esim. kutsuina tapaamisiin.

Jotta vähemmistökielisten vanhusten/vammaisten asema voidaan turvata heitä koskeissa asiapäätöksissä tulee kunnan ottaa huomioon tuleeko vähemmistökielisten ilmaista kantansa läheteinstansseina kysymyksessä.

4.3.2 Tavoitteet

Vähemmistökielinen palvelu on taattava kaikissa vanhus- ja vammaishuollon konttoreissa/instituutioissa

Kaikissa hallintovirastoissa keskeinen informaatio ja keskeiset toimintaohjeet tulee olla käännettyinä vähemmistökielille.

4.3.3 Toimet

Kunnan on:

aktiivisesti selvitettävä haluavatko ikääntyneet vähemmistökieliset hoitoa omalla kielellään, ja tarjottava sitä haluaville

kartoitettava yksinelävät yksikieliset ja heidän palvelutarve

yhdessä vähemmistökielisten järjestöjen kanssa selvitettävä mahdollisuudet yhdyshenkilöiden rekrytoimiseen vapaaehtoistyöhön

järjestettävä päiväkeskuksia vanhuksille ja vammaisille, joissa toimintaa heidän omalla kielellään

selvitettävä Tornion kaupungin kanssa mahdollisuudet järjestää kulttuuritarjontaa suomen kielellä

yhdessä järjestöjen kanssa järjestettävä tiedotustilaisuuksia/-tapaamisia kunnan tulevista

suunnitelmista vähemmistökielillä

eri asiakysymyksissä, jotka koskevat vähemmistökielisiä vanhuksia ja vammaisia otettava huomioon

tuleeko järjestöjen ilmaista kantansa lähete-instansseina kysymyksessä

annettava vähemmistökielisille järjestöille mahdollisuus osallistua kulttuuritapahtumien

suunnitteluun

4.4 SOSIAALIPALVELUT – YKSILÖ JA PERHEHUOLTO

4.4.1 Ongelmien erittelyä

On tärkeää, että kuntamme sosiaalipalvelut kohtaavat asiakkaat inhimillisellä, arvokkaalla ja ammattimaisella tavalla. Useasti on kysymyksessä erittäin hankala tilanne asiakkaan kannalta. Monelle pelkkä tuen hakeminen voi olla suuri kynnyks ja jos ongelmia on muutenkin kasaantunut, niin yksi lisäongelma kielen muodossa aiheuttaa tarpeetonta haittaa.

Avun hakutilanne ja ongelmien käsittelytilanteet ovat herkkiä. Erityisen arkoja ovat asiat, jotka koskettavat lapsiperheitä, joissa ongelmat voivat monimutkaistua ja koskettavat useampia. Asioita, joita käsitellään ovat erittäin henkilökohtaisia ja useasti tunneperäisiä, jolloin väärinkäsityksillä voi olla suuret seuraukset. Yksikin väärä tai väärinymmärretty sana ja tilanne voi kärjistyä kohtuuttomasti. Tulkin käyttäminen ei ole suotavaa tällaisissa tilanteissa, koska kysymyksessä usein ovat erittäin henkilökohtaiset ongelmat, joihin asiakas tuskin haluaa sekaantuvan yhtään sen enempää ihmistä kuin tarpeellista. Tulkin välityksellä katoaa myös kommunikaatiosta aina jotain olennaista, asiakkaan ja virkamiehen välille ei pääse syntymään asian ehkä vaatimaa luottamuksellista ja ymmärtävää vuorovaikutusta.

Lähtökohtana on luonnollisesti, että henkilökunta hallitsee ruotsin kielen, mutta on myös välttämätöntä että sosiaalipalveluiden hallinnossa työskentelee täysin vähemmistökieltä hallitsevia henkilöitä. Huomiota on kiinnitettävä myös siihen, että henkilöstön vaihtuessa turvataan laadukas vähemmistökielten taito. On myös edistettävä vaihtotoimintaa rajan yli, jotta tietotaito eri sosiaalijärjestelmistä, sanastosta/kielestä henkilöstön parissa karttuu. Tämä auttaa henkilöstöä ymmärtämään rajan yli tänne muuttavien asiakkaiden lähtökohtia paremmin. On myös edistettävä koulutusyhteistyötä rajan yli, esimerkiksi harjoittelupaikkojen muodossa. Yhtenä ongelmakohtana voidaan yleisellä tasolla pitää sitä, että eri viranomaiset olettavat, että ihmiset pärjäävät ruotsin kielellä. Tärkeää on, että laadukasta informaatiota on tarjolla vähemmistökielillä.

Kunnan sosiaalipalvelun ja vähemmistökielisten järjestöjen tulee pitää molemmin puolin tiivistä yhteyksiä yllä. Esimerkiksi jos järjestöt suunnittelevat järjestävänsä vapaaehtoistoimintaa sosiaalialalla, jotta tieto eri toiminnoista ja mahdollisuuksista esim. avustuksiin sujuu kitkattomasti.

4.4.2 Tavoitteet

Vähemmistökielisten tarpeet huomioidaan sosiaalipalveluiden suunnittelussa ja toteutuksessa ja tähän tarvittavat varat ohjataan poliittiselta taholta

4.4.3 Toimet

Kunnan on:

tiedotettava palveluista vähemmistökielillä

kyettävä tarjoamaan palvelua välittömästi asiakkaalle hänen omalla kielellä

edistettävä henkilökunnan jatkokoulutusta ja vaihtotoimintaa (rajanaapuri-)kaupunkien kanssa

nähtävä vähemmistökielet ansioina, kun palkataan henkilökuntaa sosiaalipalvelun virkoihin

4.5 MUUTA

Tässä ohjelmassa on kosketeltu useita alueita, jossa vähemmistökielisten asemaa voidaan kehittää. Kieliongelma on kuitenkin laajempi kuin usein huomataan. Kunta tarjoaa erinäisiä palveluja, joissa kielellisiä ongelmia saattaa esiintyä. Yhtenä esimerkkinä vaikka rakennusluvan anominen kaikkein liitteinen ja teknisine sanastoineen.

Toisena esimerkkinä voidaan mainita muuttotilanteet. Koko elämänympäristö muuttuu, ihmisten täytyy sopeutua uusiin olosuhteisiin ja uuteen elämäntilanteeseen. Jos muutto tapahtuu toiseen maahan, jonka sosiaalinen järjestelmä, tavat ja säännöt ovat tuntemattomia niin palveluista selville ottaminen ja avun hakeminen voi olla vaikeaa. Tämän vuoksi tänne muuttavat täytyy kunnan taholta

kyetä ottamaan hyvällä tavalla vastaan, jotta sopeutuminen uusiin olosuhteisiin sujuisi mahdollisimman kitkattomasti.

Kunnan onkin aina kun mahdollista huomioitava vähemmistökieliset ja heidän tarpeensa kun palveluja suunnitellaan ja toteutetaan. Vähemmistökielen on aina oltava meriitti kun virkoja täytetään, jos voidaan olettaa, että henkilö tulee työskentelemään vähemmistökielisen väestön kanssa.

Lisäksi voidaan pohtia kielikysymystä laajemmin myös demokratian näkökulmasta. Haaparannan äänestysluvut ovat todella alhaiset ja suomesta kotoisin olevien vielä alhaisemmat. Syynä ei välttämättä ole varsinaisesti kieli ja asia on varmasti erittäin monisyinen. Tosiasia on kuitenkin se, että tämän kieliryhmän äänestysinnokkuus ja kiinnostus politiikkaan on vähäistä, johon tulee suhtautua vakavasti. On erityisesti koko kunnalle hyödyksi, eikä niinkään vähemmistölle, että niinkin suuri ryhmä ihmisiä saataisiin mukaan rikastuttamaan ja kehittämään omilla näkökannoillaan kuntamme päätöksentekoa.

4.5.1 Tavoitteet

Kunnan on huolehdittava siitä, että vähemmistökieliset saavat aina palvelua haluamallaan kielellä

4.5.2 Toimet

Kunnan on:

otettava huomioon vähemmistökieliset ja heidän tarpeensa aina kun palveluja suunnitellaan ja toteutetaan
pidettävä vähemmistökieleitä meriitteinä kun virkoja täytetään, jos voidaan olettaa, että henkilö tulee työskentelemään vähemmistökielisten asiakkaiden kanssa

4.6 MUUT HALLINTOVIRANOMAISET

Vähemmistökielisten tarve tulla ymmärretyksi ja ymmärtää asioita koskee kaikkia hallintoviranomaisia. Haaparannan kunnan päättävien elinten tulee vähemmistökieliasiana toimia kokoavana voimana. Eliminä joka vaikuttaa muihin viranomaisiin, nostaa vähemmistökieliasian esille eri foorumeilla ja erityisesti kontakteissa muihin hallintoviranomaisiin.

Jokapäiväisistä ongelmista voidaan mainita eri virastojen puhelinpalvelut. Niitä tulee kehittää, jotta vähemmistökieliset saavat palvelua omalla kielellä. Esimerkiksi hälytyskeskuksessa ei ole aina saatavilla vähemmistökielistä palvelua. Yleiselläkin tasolla tämä on ongelma, jos ruotsinkielistä taitamaton saa palvelua ruotsinkielellä, voi seurauksena olla että hälytys jää tekemättä.

4.6.1 Tavoitteet

Saada maakäräjät, lääninhallitus, poliisi ja muut viranomaiset huomioimaan se kielellinen erityispiirre ja siitä aiheutuvat seuraukset/ongelmat joita Haaparannan kunnan alueella on
Vaikuttaa maakäräjiin (terveyskeskus), jotta palvelu vähemmistökielillä parane, erityisesti tämä koskee palveluita joissa kysymyksessä on lääkäri-potilas suhde, kuten psykiatria, jossa kielellinen ymmärtäminen on ensisijaisen tärkeää, ja jossa tulkin (3:s osapuoli) käyttäminen on vaikeaa

4.6.2 Toimet

Kunnan on:

vaikutettava muihin hallintoviranomaisiin, jotta vähemmistökieliset saavat palvelua haluamallaan kielellä

4.7 RESURSSIT

Haaparanta on poikkeuksellinen mitä tulee väestörakenteeseen ja vähemmistökielisten määrään. Kunta on saanut vuodesta 2000 lähtien noin 1,1 miljoonaa kruunua / vuosi valtion tukena vähemmistökielilaista johtuviin kustannuksiin. Kunta työskentelee aktiivisesti arkipäivässä omien budjettikehyksien puitteissa parantaakseen vähemmistökielisten asemaa, enemmänkin kuin mitä laki vaatii. Jotta kunnan korkea tavoitetaso saavutettaisiin tulee kunnan vaikuttaa valtiovaltaan, että saataisiin lisää varoja vähemmistökielisten asemaa parantavien toimien toteuttamiseksi.

LIITE.

HAAPARANNAN KUNNAN VÄHEMMISTÖPOLIITTINEN OHJELMA: TOIMET, NIIDEN TOTEUTUS JA SEURANTA

4.1 ESIKOULU JA KOULU

TOIMI TOTEUTUS SEURANTA Mahd. kommentteja Kunnan on:

Harjoitettava aktiivista informaatiota vähemmistökielisille vanhemmille hyödystä kaksikielisten lasten osallistumisesta äidinkielen opetukseen, joko kaksikielisessä toiminnassa tai ruotsalaisessa luokassa jossa opetusta ruotsinkielellä toisena kielenä ja äidinkielen opetuksessa

Järjestettävä vanhemmille vuosittain tiedotustilaisuus, jossa kerrotaan Haaparannan koulujärjestelmästä, mahdollisuudesta opetukseen omalla äidinkielellään, taustatietoa ruotsinsuomalaisesta ja tornionlaaksolaisesta kulttuurista, vähemmistökielilaista j n e sekä säännöllisissä yhteyksissä vanhempiin ilmoitettava ja tiedotettava viimeisimmistä faktoista ja tutkimustuloksista

Järjestettävä opettajille jatkokoulutusta suomen- ja meänkielessä, sekä ruotsinsuomalaisesta että tornionlaaksolaisesta kulttuurista

Esikoulussa ja koulussa järjestettävä teemaviikkoja monikielisyydestä, ruotsinsuomalaisesta ja tornionlaaksolaisesta kulttuureista

Tuettava, kannustettava ja kehitettävä sitä yhteistyötä joka on meneillään provinssin koulujen kesken sekä vaikutettava siihen, että opettajat ja oppilaat tapaavat ja että opettaja- ja oppilasvaihtoja tapahtuu

4.2 KULTTUURI JA VAPAA-AIKA

TOIMI TOTEUTUS SEURANTA

Mahd. kommentteja

Kunnan on:

Annettava vähemmistökielisille järjestöille asema neuvoa-antavana elimenä kulttuuritoimintaa suunniteltaessa

Varoja järjestöille ja tapahtumille jaettaessa huomioitava vähemmistökielisten tarpeet

Selvitettävä mahdollisuudet hakea erityistukea valtion kulttuurineuvostolta

Kansainvälisellä yhteistyöllä vahvistettava vähemmistöjen asemaa

Aktiivisesti edistettävä kaksikielisiä kulttuuriaktiviteetteja

Tehdä Haaparannasta ruotsalais-suomalaisen museoyhteistyön keskus ja paikka tulevalle vähemmistömuseolle

4.3 VANHUS- JA VAMMAISHUOLTO

TOIMI TOTEUTUS SEURANTA Mahd. kommentteja *(sivu 18) Kunnan on:

Selvitettävä aktiivisesti haluavatko ikääntyneet vähemmistökieliset hoitoa omalla kielellään, ja tarjottava sitä haluaville

Kartoitettava yksinelävät yksikieliset ja heidän palvelutarve

Selvitettävä yhdessä vähemmistökielisten järjestöjen kanssa mahdollisuudet yhdyshenkilöiden rekrytoimiseen vapaaehtoistyöhön

Järjestettävä päiväkeskuksia vanhuksille ja vammaisille, joissa toimintaa heidän omalla kielellään

Selvitettävä Tornion kaupungin kanssa mahdollisuudet järjestää kulttuuritarjontaa suomen kielellä

Järjestetään yhdessä järjestöjen kanssa tiedotustilaisuuksia/-tapaamisia kunnan tulevista suunnitelmista vähemmistökielillä

Eri asiakysymyksissä, jotka koskevat vähemmistökielisiä vanhuksia ja vammaisia otettava huomioon tuleeko järjestöjen ilmaista kantansa lähete-instansseina kysymyksessä
Annettava vähemmistökielisille järjestöille mahdollisuus osallistua kulttuuritapahtumien suunnitteluun

4.4 SOSIAALIPALVELUT - YKSILÖ JA PERHEHUOLTO

TOIMI TOTEUTUS SEURANTA

Mahd. Kommentteja

Kunnan on:

Tiedotettava palveluista vähemmistökielillä

Tarjottava palvelua välittömästi asiakkaalle omalla kielellä

Edistettävä henkilökunnan jatkokoulutusta ja vaihtotoimintaa (rajanaapuri-)kaupunkien kanssa

Nähtävä vähemmistökielet ansioina, kun palkataan henkilökuntaa sosiaalipalvelun virkoihin

* Sosiaalilautakunnan lähetevastaus 2004-11-02: Sosiaalilautakunta on samaa mieltä selvityksen kanssa siitä, että omalla kielellä kommunikointi on tärkeää ja että on arvokasta vahvistaa vähemmistökielien käyttämistä yhteiskunnassa. Jo tänään on olemassa hyvät mahdollisuudet kommunikoida suomen- ja meänkielillä, koska pääosalla henkilökuntaa nämä kielet ovat äidinkieliä ja henkilökunta täten on aktiivisesti kaksi- tai monikielistä. Lautakunta tukee ohjelman tavoitteita ja toimia, mutta haluaa vahvasti alleviivata, että erityisohjattuja (specialdestinerade) varoja yhden kokopäivätoimisen viran verran tulee lisätä, jotta ohjelman tavoitteet toteutuisivat. Nykyisen henkilökunnan määrä on liian pieni, jotta voitaisiin suorittaa laajaa etsivää (uppsökande) toimintaa, mitä ehdotukset edellyttävät. Joissakin puuteammateissa (bristryrken), esim. sosiaalisihteeri, on se tilanne että voi olla vaikea rekrytoida kaksikielistä henkilökuntaa ja tulkkauspalvelut täytyy jatkossakin olla saatavilla. Lisäksi lautakunta katsoo, että jo tänään järjestöjen vaikuttaminen kanalisoituu Vammais- ja eläkeläisneuvostojen kautta, koska molemmat neuvostot ovat läheteinstansseja. Lautakunta on samaa mieltä selvityksen kanssa ehdotuksesta, että suomen tai meänkielen tulee olla meriitti silloin kun palkataan henkilökuntaa virkoihin, joissa ollaan kontaktissa vähemmistökielisen väestön kanssa.

4.5 MUUTA

TOIMI TOTEUTUS SEURANTA

Mahd. kommentteja

Kunnan on:

Huomioitava vähemmistökieliset ja heidän tarpeensa aina kun palveluja suunnitellaan ja toteutetaan. Pidettävä vähemmistökieliä meriitteinä kun virkoja täytetään, jos voidaan olettaa, että henkilö tulee työskentelemään vähemmistökielisten asiakkaiden kanssa

.

4.6 MUUT HALLINTOVIRANOMAISET

TOIMI TOTEUTUS SEURANTA

Mahd. kommentteja

Kunnan on:

Vaikutettava muihin hallintoviranomaisiin, jotta vähemmistökieliset saavat palvelua haluamallaan kielellä

4.6 RESURSSIT

TOIMI TOTEUTUS SEURANTA

Mahd. kommentteja

Kunnan on:

Vaikutettava valtiovaltaan, että saataisiin lisää varoja vähemmistökielisten asemaa parantavien toimien toteuttamiseksi.